

Scholen, schoolverbond, openbare en bijzondere scholen, leer-(school)plicht

<https://hdl.handle.net/1874/234565>

mmiog⁰⁶

BR.1874. I.20.

1874, 20

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3340 2193

SCHOLEN, SCHOOLVERBOND, OPENBARE EN BIJZONDERE SCHOLEN, LEER (SCHOOL) PLICHT.

Vele menschen zijn onbillijk tegenover den tijd waarin zij leven, omdat zij dien tijd niet met een vorigen, maar met een zeker ideaal vergelijken. Zoo handelen zij ook ten opzichte van het schoolverzuim. Zij hebben slechts oogen voor 't gebrekkige van den tegenwoordigen toestand, en vergeten geheel, dat wij reeds eenige reuzenschreden vooruitgegaan zijn. Het is toch noch zoo heel lang niet geleden, dat de zorg voor het trouwe school-bezoek geheel aan ouders en onderwijzers werd overgelaten, en niemand er aan dacht om deze zaak in landsvergaderingen en bijzondere vereenigingen ter sprake te brengen. De bejaarde onderwijzers in Zeeland weten nog te verhalen, hoe bij hun optreden, des zomers geen school gehouden werd, omdat de kinderen toch niet kwamen. Hoorde men voor eenige jaren menigmaal zeggen: „Wij zijn er wel zonder lezen schrijven te leeren gekomen, onze kinderen zullen er zonder dat ook wel komen,” thans verneemt men meestal eene geheel andere taal, b. v.: „Wij hebben niets geleerd; dat is toch zoo naar als men geen boek lezen kan; maar daarvoor zullen we ten minste zor-

gen, dat onze kinderen goed lezen en schrijven leeren". Wij willen alzoo niet ondankbaar wezen, en hetgeen geschied is voorbijzien. Nochtans zijn wij er ver van verwijderd op die lauweren te willen rusten; zijn er reuzenschreden gedaan, er moeten nog grootere gedaan worden, en er is eenige haast bij dit werk, want ook hier geldt het woord: stilstand is achteruitgang.

Moge het getal in ons vaderland ook al gering zijn van die kinderen, die nimmer op de schoolbanken hebben gezeten, zeer groot is het cijfer dergenen, die door ontrouw schoolbezoek of door te vroeg verlaten der school weinige of geene vruchten van het onderwijs plukken. En nu ken ik bijna geen treuriger toestand dan dien van hen die lezen noch schrijven kunnen. Eene zekere stomphheid en ruwheid is op hun gelaat te lezen. Menig middel tot ontwikkeling ontbreekt hun; omdat zij hunne minderheid tegenover anderen gevoelen, schuwen zij de plaatsen, waar zij onderwezen zouden worden en komen zij er, zoo begrijpen zij dikwijls de eenvoudigste zaken niet.

Niet veel beter is het met hen, die beweren te kunnen lezen, maar het slecht, gebrekkig verstaan. Hebt gij ooit den bijbel in zulk een huizezin hooren voorlezen? Alles wordt op denzelfden toon uitgesproken. Eigennamen worden op de vreeselijkste wijze geradbraakt. Op geene leestekens, op geen klemtoon wordt gelet. Een enkel verkeerd gelezen woord, maakt een ganschen zin tot onzin, zonder dat de lezer het merkt. Deze heeft dan ook te veel met de letters te doen, om nog op den inhoud te kunnen letten. En ware het niet, dat het kapittel van den bijbel u bekend was, gij zoudt er geen woord van begrepen hebben. Is het te verwonderen, dat zoo wel lezer als hoorders blijde zijn, als deze lastige taak afgelopen is?

Niet gaarne zou ik echter toegeven, dat het zuiver intellectueele onderwijs, het onderricht in lezen, schrijven en rekenen, den mensch beter maakt. Zij die dit beweren rekenen wel met de *onkunde*, niet met de *zonde* van den mensch. Zij vergeten dat kennis, een heerlijk wapen in de hand van den godvreezende, den goddelooze zooveel te gevaarlijker maakt. Ik onderschrijf het woord van Opzoomer dan ook niet: „Wat gij aan de scholen uitgeeft, spaart gij op de gevangenen uit.” Dit woord moge gelden van die scholen, waar de godsdienst het leidende element is, het geldt niet van onze neutrale school, waar het opvoedende element noodzakelijk op den achtergrond treden moet.

„Hoe kunt gij nog tegenspreken?” zoo hoor ik mij vragen. „Wijzen de cijfers het niet uit, dat het meerendeel der gevangenen lezen noch schrijven kan? Is het dan niet overtuigend bewezen, dat het gemis van onderwijs zeer nadeelig op den mensch werkt.”

Natuurlijk bestrijd ik de cijfers niet, wel het besluit, dat men er uit trekt; de menschen worden niet slecht, omdat ze niet ter school gaan, maar omdat de ouders slecht zijn, en hunne kinderen reeds vroeg dezelfde paden bewandelen, stellen beiden geen belang in het onderwijs, en alzoo vullen de gevangenen zich met slecht of in het geheel niet onderwezen.

Om aan te toonen, hoe schromelijk hier oorzaak en gevolg verward worden, gebruik ik het volgende voorbeeld: $\frac{9}{10}$ van onze gevangenen behooren tot de behoeftige klasse. Er bestaat dus verband tusschen armoede en misdaad. Wie zal nu echter zoo dwaas zijn om te zeggen: Geef den menschen geld, maak ze rijk, en er zullen minder misdaden gepleegd worden.

Toch ontzeggen wij aan het zuiver intellectueele onderwijs

niet allen gunstigen invloed. Het kind gewent zich daardoor aan orde en tucht, en leert zijne aandacht op eene bepaalde zaak vestigen. Bovendien wij leven in een christelijk land. De bijbel is onder het bereik van een ieder. Vele goede boeken worden voor het volk geschreven. Door enkel lezen en schrijven te leeren, ziet het kind zich den sleutel tot menigen schat, die anders voor hem onbereikbaar zou gebleven zijn, in handen gegeven.

Wie zou dan niet willen medewerken om den kanker van het schoolverzuim met zijne treurige gevolgen op alle mogelijke wijzen tegen te gaan? Het school-verbond heeft zich dit tot taak gesteld, en daar het nu bijna vijf jaren bestaat, komt van zelf de vraag bij ons op, wat het heeft uitgewerkt? Zeker de uitkomsten hebben niet aan de verwachtingen beantwoord. Denken wij nog aan de groote menigte, waaronder zoovele mannen van naam, die in het najaar van 1869 op de roepstem van de geachte broeders Harting te Utrecht samen kwam, dan moeten wij ons zeker verwonderen en bedroeven, dat het aantal afdeelingen bij de oprichting betrekkelijk klein was, sedert telkens afnam, en nu niet meer dan 60 bedraagt. Welke zijn de oorzaken van dit verschijnsel? Vooreerst merken wij op, dat men een kleinen kring, eenige weinige gemeenten gemakkelijk met geestdrift voor eene zaak kan vervullen; maar dat het moeielijk gaat eene geheele natie tot inspanning van krachten te nopen. Ten tweede is het weggaan van vele christelijk-nationalen een zware slag voor den Bond geweest. Ons volk is afkeerig van strijd, en waar men gaarne voor een practisch doel had medegewerkt, daar huiverden velen, zich voor eene zaak moeite te geven, die reeds bij den aanvang zulk een hevigen strijd had uitgelokt. Ten derde is het school-verbond op een hoogst ongelukkig tijdstip opgericht. Juist toen het Algemeen Reglement aange-

nomen was, en iedereen verwachtte, dat allerwege afdeelingen verrijzen zouden, brak de vreeselijke oorlog van het jaar 1870 uit, en leidde de gedachten van de school naar het slagveld. Nauwelijks was het zwaard in de schede gestoken, daar brak in vele plaatsen van ons vaderland eene pokken-epidemie uit. Het schoolverbond heeft vooral kracht in het persoonlijk bezoek der leden aan de ouders; was het te verwonderen, dat menigeen uit vrees voor besmetting in die dagen zijn huisbezoek niet voortzette? Eindelijk was ook deze hinderpaal geweken; maar nu was de eerste liefde verkoeld; het ijzer was te koud geworden, om het te kunnen smeden.

Ten vijfde heeft de quaestie „leerplicht” zeer schadelijk op de ontwikkeling van het schoolverbond gewerkt.

De leerplicht werd geroemd als een maatregel, die op eenmaal het schoolverzuim den nekslag geven, die alle andere middelen overbodig maken zou en waar het verbond nu niet zoo spoedig op resultaten wijzen kon, als sommigen zich hadden voorgesteld, daar werd het geroep „leerplicht” telkens geweldiger, daar bleef menigeen zitten, die anders ijverig aan het werk getogen zou zijn. Het is ook gemakkelijker op den staatsarm te leunen dan zelf aan den arbeid te gaan.

Is het nu echter waar, wat een Inspecteur van het lager onderwijs, de heer Moens den 1 Mei in de Tweede kamer gezegd heeft, dat het schoolverbond erkent met zijne zedelijke middelen fiasco gemaakt te hebben? Het is er verre van daan. Wij durven tegen ieder staande te houden, dat het verbond in de 4 jaren van zijn bestaan uitnemend gewerkt heeft. Zij die spreken *van fiasco maken* hebben zeker de uitnemende verslagen van onzen ijverigen Secretaris niet gelezen. Het Verbond heeft op menige plaats het schoolverzuim tot een kleiner percent teruggebracht, dan in landen waar

reeds sedert jaren leerplicht heerscht; het heeft menige gelijksoortige vereeniging in het leven geroepen; het heeft een krachtigen stoot gegeven tot het regelen bij de wet van den arbeid van fabriekskinderen; het heeft de diepte der wonde doen kennen, menig middel ter genezing aangewezen, en houdt voortdurend de algemeene aandacht op deze zaak gevestigd. Ik voor mij hoop bij het zien van deze vruchten op eene toekomst van het Verbond.

De eerst zoo groote maar niet diep gewortelde boom is door de verschillende stormen van menigen tak beroofd. Zij konden hem echter niet omverwerpen. Integendeel, zij deden hem dieper wortelen; straks zullen er, hopen wij, allerwege nieuwe loten uitspruiten.

Dit zal vooral dan geschieden, gelooven wij, wanneer de commissie *voor het vaststellen van eenige punten die in eene wet van leerplicht behooren te worden opgenomen*, en het gansche schoolverbond toonen ernst te maken met de bezwaren van de voorstanders der bijzondere school, en straks wellicht een weg vinden, waardoor die bezwaren werkelijk uit den weg geruimd worden. Dan zullen ook de christelijk-nationalen zich weder aan het Verbond aansluiten, en kan het nog eens eene zaak van het geheele volk worden. Tot nu toe heeft men deze bezwaren, ik geloof gaarne om de moeielijkheid der zaak, meer ontweken en verschoven, dan ernstig bij de hand genomen.

De laatste algemeene vergadering van het Verbond heeft zich in beginsel voor *leerplicht* verklaard. Sommigen verwachten van deze verklaring een nieuwen bloei voor het Verbond, omdat men nu weet, waar het heen wil; anderen vreezen nog grooter kwijning, omdat nu vele tegenstanders van *leerplicht* zich terugtrekken zullen. Ik beslis niet; de toekomst zal het spoedig genoeg uitwijzen; liever geef ik eenige denk-

beelden over deze zaak, ook in verband met de bijzondere school, ten beste.

Eene van de vruchten van het jongste onderzoek omtrent *leerplicht* is wel deze: dat deze heroïeque maatregel volstrekt niet onder de absoluut werkende behoort, en het aanwenden van zedelijke middelen geenszins overbodig maakt.

In Pruisen en Zwitserland, waar de leerplicht reeds zoo vele jaren ingevoerd is, bestaat op vele plaatsen een groot niet gewettigd schoolverzuim, en dit in weerwil van al de bepalingen, die gemaakt zijn om hem voor het volk minder hard te maken. Geene invoering van lange vacantes gedurende den druksten tijd, geene schooltijden alleen in de vroege morgenuren, geene Einclasseschulen hebben sommige gewesten kunnen nopen hunne kinderen getrouw ter school te zenden. En ook waar de cijfers gunstig zijn, verdienen deze niet altijd vertrouwen. In eene Zwitsersche school was het verzuim grooter dan allerwege in den omtrek. En wat bleek nu bij onderzoek? Dat de andere onderwijzers menig verzuim niet opgaven, om het volk van de lastige vervolgingen te bevrijden, en alzoo bij de menigte niet te zwart aangeschreven te staan. Algemeen wordt erkend, dat het doorvoeren van *leerplicht* in de groote steden eene onmogelijkheid is, en dat de gunstige resultaten in menige streek van Pruisen minder aan onderwijzer en schoolbestuur dan aan de zweep der geestelijkheid te danken zijn, die in het belang van het godsdienstonderwijs zorgt, dat de hand aan vervolging en strafbepalingen gehouden wordt. Deze zweep nu mist men in ons land bij de neutraliteit van het staatsonderwijs ten eenenmale.

Is leerplicht alzoo geen absoluut middel, nochtans geloof ik, dat hij in verband met andere middelen zeer gunstig kan werken, en ben ik daarom in beginsel er een voorstan-

der van. Het is toch wel opmerkelijk, dat geen land, waar *leerplicht* ingevoerd is, ook maar een oogenblik er aan gedacht heeft den maatregel weer in te trekken. Integendeel worden telkens wettelijke bepalingen gemaakt, om hem meer kracht bij te zetten. — Saxen en sommige Zwitsersche kantons staan daar als bewijzen, dat *leerplicht* soms zeer gunstig werken kan. In Saxen b. v. is het verzuim tot een zeer klein cijfer gedaald; straffen behoeven zelden uitgesproken te worden, omdat allen de wet gewillig naleven.

Waarom zou ook ons land straks niet ten bewijze kunnen strekken, dat *leerplicht* gunstig werkt?

Wel wijst men ons telkens op het groote verzuim in weerwil van *leerplicht* in andeee landen; maar is het niet waarschijnlijk, dat het verzuim in die landen zonder die wet nog veel aanzienlijker wezen zou; is het niet bijna zeker, dat bij wegruiming van gegronde bezwaren, in ons land, waar het volk meer dan in andere landen van de wenschelijkheid van onderwijs overtuigd is, het cijfer van het verzuim tot een ongelooflijk klein getal dalen zou?

Wil men van de kracht van *leerplicht* overtuigd worden, men ga naar onze grenzen. Daar ziet gij telkens een aantal Nederlandsche kinderen de grenzen overtrekken om het Pruisische vee te hoeden. Waar men naar de oorzaak van dit verschijnsel onderzocht, daar verneemt men allerwege, dat de Pruisische kinderen de school moeten bezoeken, en daarom Hollandsche voor dit werk gebruikt worden.

Zijn de bezwaren tegen de invoering van *leerplicht* niet zoo overwegend, dat zij van de invoering kunnen terughouden? Men wijst op de kostbaarheid van den maatregel. Het aantal scholen en onderwijzers zal aanzienlijk moeten toenemen; maar kan voor het onderwijs, mits alle Nederlanders er gelijkelijk van kunnen genieten, ooit te veel uitgegeven

worden? Hoevele millioenen worden jaarlijks door oorlog en marine verslonden, en zal men dan bij dit hoofdstuk gierig zijn?

Vele ouders, met groote huisgezinnen bezwaard, kunnen de verdiensten hunner kinderen niet missen, zegt men in de tweede plaats. Dit argument, dat voor velen van zeer groote kracht schijnt te zijn, heeft voor mij al heel weinig waarde, ik geloof, dat bij het ontbreken van kinderhanden, de arbeid der volwassenen duurder betaald zal worden, en dus deze winst tegen het verlies zal opwegen; en al mocht eenig huisgezin er geldelijke schade bij lijden, welnu, als de kinderen ziekelijk waren en niet konden arbeiden, zou men hun eenigen onderstand verleen; men doe het ook nu gedurende de schooljaren: ik heb te goede gedachten van de weldadigheid der Nederlanders om te kunnen gelooven, dat men een ijverig, maar met een groot huisgezin bezwaard werkman gedurende de weinige jaren dat het kind reeds wat verdienen kan, en nu op de schoolbanken zitten moet, gebrek zou laten lijden. Ook kan men in vele gevallen door de regeling van vacaties en schooltijden de grootste verdiensten der kinderen aan het huisgezin laten.

Over het al of niet kostelooze van het onderwijs bij leerplicht wil ik niet spreken. Ik geloof, dat de beste wijze is aan het eergevoel van de ouders over te laten of zij voor het onderwijs hunner kinderen betalen willen, ja dan neen.

Meer gewicht wordt door velen mijner geestverwanten gehecht aan het bezwaar, dat de staat bij invoering van leerplicht in de rechten der ouders zou treden. Bij de vraag, hoever de staat gaan mag, ben ik zeer bevreesd voor Spartaansche staatsalmacht, en gevoel ik al de kracht van het woord: „principiis obsta”. Ik geloof echter, dat wij deze moeielijke vraag hier geheel ter zijde kunnen laten. Waarom

bezoeken sommige kinderen in onze dagen *de* school niet? Omdat de ouders wellicht in beginsel tegen onderwijs zijn, en dit voor hunne kinderen schadelijk achten? O neen, om allerlei bijredenen blijven de kinderen te huis; hier is het uit onverschilligheid; daar, om van het kind op eene of andere wijze nut of voordeel te trekken. Welnu de staat helpe een handje om sommige nalatige ouders datgene te verschaffen, wat zij in den grond voor hunne kinderen zeer wenschelijk achten. Hier zou ik dus de spreuk willen toepassen: „Quod semper, ubique, ab omnibus”.

Oneindig zwaarder dan het tot nu toe opgenoemde, geldt voor mij tegen *leerplicht*, de geheele inrichting van het lagere onderwijs in ons vaderland. § Zonder wijziging der wetten acht ik de invoering van leerplicht de dood voor de christelijke scholen, en in vele gevallen een aanval op de gewetensvrijheid. Nu reeds valt het menige school, die door particulieren onderhouden moet worden, zwaar de concurrentie met de staatsschool vol te houden die uit de gemeentebeurs onderhouden wordt en dikwijls het troetelkind van het Bestuur is. Bij invoering van leerplicht, zou het aantal scholen en het onderwijzend personeel aanzienlijk toenemen. In de Provincie Utrecht b. v. zouden dan de lagere scholen (buiten die te Utrecht en Amersfoort), naar den maatstaf van het kanton Zurich, van 78 tot 373 moeten stijgen. Ieder begrijpt dat bij zulk eene vermeerdering van lokalen, bij de natuurlijk zeer hooge bezoldiging van de onderwijzers, de bijzondere school aan partikuliere krachten overgelaten, noodzakelijk het onderspit delven moet. Menig christelijk onderwijzer zal in zwaren strijd gebracht worden, wanneer hij tusschen zijne beurs en zijn geweten kiezen moet. En waar de staat dan eindelijk de kinderen dwingt, zijne scholen binnen te gaan, daar zullen vele ouders genoodzaakt worden

tegen hun geweten te handelen, en hunne kinderen een onderwijs te laten bijwonen, dat zij voor de zielen der kinderen verderfelijk achten.

„Gij moet die gemoedsbezwaren zoo hoog niet stellen” heeft men al menigmaal gezegd, „wij hebben immers met de vaccinewet gezien, hoe er dikwijls veel geschreeuw gemaakt wordt, dat nochtans weinig te beduiden heeft.”

Wat zal ik antwoorden? Ik heb van den beginne tot diegenen behoord, die tegen de vaccinewet zooveel bezwaar niet hadden, en er moeielijk eene aanranding van de gewetensvrijheid in zien konden. Bij de vaccine gold het slechts het lichaam, hier zal het de ziel van het kind gelden. Juist de dwang zal den tegenstand zooveel grooter maken, en ik zie op menige plaats betreurenswaardige tooneelen te gemoet. De Nederlanders zijn een rustig volk, die veel kunnen verdragen; maar op het punt van godsdienst zijn wij gelukkig geene Pruisen of Zwitsers, die ons door den staat eene zekere godsdienst laten opdringen. Bovendien is er bij de vaccinewet altijd nog eene veiligheidsklep. Men is niet genoodzaakt zijne kinderen te laten vaccineren; men kan ze te huis houden. Deze veiligheidsklep zal in zake leerplicht echter geheel ontbreken.

„Zoudt gij dan uwe kinderen liever te huis houden, en ze in onwetendheid laten opgroeien dan ze naar eene staatschool te zenden?” zoo is in de Tweede Kamer gevraagd. Voorzeker, zoo antwoord ik, zijn er staatscholen, waar ik mijne kinderen, zoo ik ze had, voor niets ter wereld zou heenzenden. Wel stem ik toe: liever volstrekt neutraal, dan geen onderwijs. Maar ik geloof dat het hoogst moeielijk, ja onmogelijk is volkomen neutraal onderwijs te geven. Buitendien ontken ik ten sterkste, dat men zoo de vraag stellen mag. Als Nederlander heb ik even goed als ieder ander het recht,

niet alleen, dat mijn geweten geen geweld worde aangedaan, maar ook dat het onderwijs naar mijne overtuiging zoo voldoende mogelijk zij.

Nu voorzie ik echter van eene andere zijde, van mijne geestverwanten eene tegenwerping. „Indien gij alzoo over de onderwijswetten denkt, hoe kunt gij dan voor 't beginsel van leerplicht zijn? Zijt gij dan zoo onnoozel om te gelooven, dat onze liberalen en conservatieven er ooit in zullen toestemmen op dit punt de grondwet, en de wet van 1857 te veranderen?” Ik geloof nog altijd, dat het recht eindelijk zegeviert. Neen van de meerderheid der tegenwoordige Tweede Kamer, geloof ik niet, dat zij de wetten zou willen veranderen; maar de ervaring leert ons ook, hoe spoedig zich soms de denkbeelden van een volk wijzigen. Voorts is het niet te denken, dat deze Tweede Kamer ooit tot invoering van leerplicht medewerken zal.

Maar waarom zijn zoovelen gekant tegen wijziging der wetten?

Daar zijn mannen met wie men niet redeneeren kan. Zoo b. v. de Heer S. kkes, waar hij schrijft: „Al het *haspelen* en *schreeuwen* over gewetensdwang . . . . . het staat vast dat de staat ten onzent geen gewetensdwang uitoefent.” — „Eerbiedigt dan niet de openbare neutrale school de godsdienstige begrippen van allen zonder onderscheid, en behoort niet het opperen van gemoedsbezwaren ten haren opzichte tot de niet ontvankelijke klachten te worden gerangschikt.” Als de tegenstander zoo weinig zich op ons standpunt weet te verplaatsen, dan doen wij het beste hem te laten praten.

Daar zijn echter anderen, die wel gevoel van billijkheid en recht hebben, maar bijzonder aan de openbare school gehecht zijn, omdat zij, zij het dan ook onbewust gevoelen, dat de openbare school hunne godsdienstige begrippen ver-

kondigt. Zij zijn vijanden van alle geopenbaarde godsdienst, zij willen de kinderen alleen zedelijkheid en eenige andere maatschappelijke deugden inprenten. Het hoogste leerstuk hunner godsdienst is verdraagzaamheid. Zij gelooven, dat het nevens elkander zitten op de schoolbanken de kinderen verdraagzaam maken zal. Zijn deze niet gemakkelijk te overtuigen, ik wanhoop echter niet. Ik geloof, dat zij eindelijk zullen toegeven, dat het onbillijk is, dat hunne godsdienstige denkbeelden alleen op algemeene kosten verspreid worden, en dat de verschillende gezindten, door het bezoeken van verschillende scholen (getuige Pruisen) eer verdraagzamer dan onverdraagzamer zullen worden.

Nog anderen zijn wederom tegen het toenemen der bijzondere scholen gekant, omdat zij vreezen dat het gehalte van het onderwijs er onder lijden zal, en omdat zij meenen, dat wij zouden wenschen, dat de staat zich even als in Pruisen en Zwitserland, met het godsdienstonderwijs zal bemoeien.

Tegenover hen kunnen wij, geloof ik, niet beter doen, dan onze denkbeelden zoo duidelijk mogelijk uiteen te zetten, de voordeelen van zulk eene inrichting aan te toonen, en eindelijk te vragen: Welke gegronde bezwaren kunt gij er tegen inbrengen? Welnu hebt gij ze niet, vereenigt u dan met ons. Wij zullen u straks trouw ter zijde staan om het lot van den onderwijzer te verbeteren en leerplicht in te voeren.

Wij wenschen dan, dat het aan ieder vrij zal staan eene school op te richten, die eene acte als Hoofdonderwijzer verkregen heeft. De staat verleene aan elke school, eene zekere subsidie naar gelang van het aantal onderwijzers en het aantal kinderen.

Ook op normaalscholen worde hetzelfde beginsel toegepast.

Van zijne zijde eische de staat, dat de schoolgebouwen voldoende zijn, en dat het onderwijs zich boven een zeker peil verheft. Bij het niet voldoen aan deze eischen heeft hij het recht de school onmiddellijk te sluiten. De staat zorge allereuwege voor die kinderen, die geene school hebben. Op deze staatsschool moet het onderwijs zooveel mogelijk volstrekt neutraal zijn. Alle vakken worden daarom vermeden bij welke de neutraliteit onmogelijk in het oog gehouden kan worden.

De ouders der schoolgaande kinderen hebben ten allen tijde recht van toegang, om zich te overtuigen, dat het onderwijs stipt neutraal zij. Waar het aantal kinderen, die geen eigen school hebben te klein is, om eene school voor hen te stichten, daar voorzie de staat op andere wijze in hun onderwijs, b. v. door het plaatsen van een hulponderwijzer, die in zijne eigene woning de kinderen neutraal onderwijs geeft.

Aan deze inrichting zijn naar het mij voorkomt geene onoverkomelijke bezwaren, wel integendeel groote voordeelen verbonden.

Laten wij beiden overwegen :

10. Men heeft gezegd, dat het onmogelijk zou wezen een peil te trekken en het subsidie rechtmatig uit te keeren. In Engeland schijnt men dit bezwaar niet te gevoelen. Daar neemt men examen af, en verleent daarop subsidie. Dezer dagen las ik nog in de *Revue des deux mondes* van 15 April 1874, een uitstekend opstel van *Emile de Laveleije* over het onderwijs in Rusland, waarin de volgende opmerkingen voorkomen: „Il serait bon d'appliquer en Russie l'idée si ingénieuse, récemment mise en pratique en Angleterre, et qui consiste à proportionner les subsides aux résultats acquis. C'est le principe de la responsabilité, et du travail aux pièces, ce

grand ressort de la production industrielle, introduit dans la domaine de l'école. D'après l'article 10 du nouveau code de 1871 le directeur d'une école ouverte au moins 400 fois dans l'année, soit le matin, soit l'après midi peut réclamer 6 shillings par enfant fréquentant régulièrement les classes pendant toute l'année, et en outre pour tout enfant soumis à l'examen annuel devant les inspecteurs publics 4 shillings, s'il satisfait pour la lecture, 4 shillings, s'il satisfait pour l'écriture et 4 shillings, s'il satisfait pour le calcul. Total 12 shillings."

20. Door het sluiten der scholen zullen een aantal kinderen plotseling van alle onderwijs verstoken zijn?

Ziet men het in Groningen tegenwoordig gebeuren, dat een flinke school van den onderwijzer Westerhof telkens afgebroken, en op eene andere plaats weer opgebouwd wordt, om alzoo in de nabijheid van het poldervolk te blijven, zou het dan zoo moeilijk wezen, er in elke provincie een paar houten gebouwen op na te houden, die tijdelijk in de plotseling opkomende behoeften zouden kunnen voorzien? Of zijn tegen deze handelwijze te veel bezwaren, welnu een artikel zou in de wet opgenomen kunnen worden, dat den staat het recht geeft, tegen eene zekere vergoeding in het gebouw der afgekeurde school onderwijs te geven.

30. Men zal allerlei klachten over onrechtvaardige afkeuring enz. hooren. Op grond van de ervaring geloof ik het niet. Nog geen enkelen christelijken onderwijzer heb ik over onrechtvaardigheid der examinatoren, of van hen, die de school bezochten, hooren klagen. Indien de examinatoren rijksambtenaren zijn, liefst geene inwoners der provincie, waarin zij arbeiden, dan geloof ik, dat ook hier recht en billijkheid zullen gehandhaafd worden.

40. Een laatste bezwaar: „de moeilijkheid om aan te geven

welke kinderen werkelijk schoolgaande zijn" begrijp ik bij de invoering van leerplicht niet, en kan ik dus ook niet weerleggen.

Zijn de bezwaren gemakkelijk uit den weg te ruimen, de voordeelen aan zulk eene inrichting verbonden zijn bijzonder groot.

10. Ik hoorde straks de vrees uitspreken, dat het gebalte van het onderwijs bij meerdere uitbreiding van bijzondere scholen schade lijden zou. Ik heb, dunkt mij, voldoende aangetoond, dat hiervoor bij mijn voorstel geen vrees bestaat. Maar nu keer ik het wapen tegen hem, die er mij mede trachtte te wonden. Bij de tegenwoordige inrichting van het onderwijs kan ieder onderwijs geven, die den rang van hoofdonderwijzer heeft. Gij hebt geen recht eene school te sluiten, hoe gebrekkig het onderwijs ook zij. Met menige school is het ellendig gesteld. Wilt gij bewijs, raadpleeg den eersten den besten schoolopziener, dien gij tegenkomt, hij zal u bedroevende staaltjes mededeelen. Op eene kleine openbare school in het midden van ons land rekende een onderwijzer nog voor weinig jaren met duiten en penningen.

Is de toestand niet eenigszins zorgvol, als men let op het groote aantal bijzondere scholen, dat telkens toereemt, op wier onderwijs de staat toch volstrekt geen invloed uitoefenen kan? Vooral bij de Roomsche Cath. scholen is dit punt volstrekt niet gering te achten. Van vertrouwbare zijde hoorde ik onlangs het volgende: Iemand had te Genève het onderwijs in eene school door paters gegeven, bijgewoond, en zich over de voortreffelijkheid er van verheugd. Eenigen tijd later was hij veel oostelijker in het Rhône dal, en trad op eene plaats, waar de bevolking geheel R. C. was, de school binnen. Hier was het onderwijs bedroevend. Hoe verbaasde hij zich, toen hij in deze school denzelfden Pater opmerkte, wiens

onderwijs hij in Genève zoo bewonderd had. Is het niet allerwege de tactiek van de R. C. het onderwijs zoo uitnemend mogelijk te maken, waar hunne leerlingen met anderen moeten concurreren, maar er weinig voor te doen, zoodra zij het heft alleen in handen hebben, omdat het gemakkelijker valt over domme dan over wel onderwezene menschen te heerschen.

Nog eens: Bij mijn voorstel zal het onderwijs verbeteren. Op de meeste dorpen zullen twee, drie of meer scholen komen. Er zal concurrentie ontstaan. Ik ken de nadelen. Ik begrijp dat deze concurrentie dikwijls van geen edel gehalte wezen zal. Maar de nadelen wegen toch niet tegen de voordeelen op. Wij blijven allen menschen en ieder heeft in zijne betrekking wel eens eene aansporing, eene opwekking noodig. Vraagt het maar weder aan welken schoolopziener gij wilt, of hij niet gelooft, dat het voor den ijver van menigen onderwijzer in zijn district goed zou wezen, indien er eens eene school naast de zijne verrees. Eindelijk: Er zullen vele kleine schoollokalen ontstaan. Men zal bij subsidie voor elken nieuwen hulponderwijzer, niet langer één meester tegenover 90 of 100 kinderen zien overstaan, en het onderwijs kan bij een en ander slechts winnen.

2°. Een ander voordeel is dit, dat eene groote meerderheid niet langer aan eene soms zeer kleine minderheid wordt opgeofferd.

Hoe vele gemeenten zou ik kunnen opnoemen, waar het meerendeel der protestantsche bevolking, o zoo gaarne den bijbel, psalmen, gezangen, bijbelsche geschiedenis op de school ingevoerd zag. Sommigen hebben wel eens over de oprichting van eene bijzondere school gedacht, maar zijn door de groote bezwaren en onkosten afgeschrikt. Waarom, zoo vraag ik, mogen die $\frac{99}{100}$ der bevolking het onderwijs in hun

geest niet hebben, als het slechts even goed en degelijk is?

3°. Maar ook de kleine minderheden in vele streken van ons vaderland, lijden bij den tegenwoordigen school-toestand.

Aan het geweten van vele ouders en kinderen wordt geweld aangedaan. De openbare school is op vele plaatsen niet neutraal. Ik bedoel nu niet dat gemis aan neutraliteit, dat aan iedere school eigen is, omdat het onmogelijk is, althans in sommige vakken neutraal onderwijs te geven. Ik meen die scholen, die zich naar den geest van de meerderheid der bevolking richten, en een zuiver R. C. of Prot. karakter dragen. Verleden jaar had de *Arnhemse courant* de vriendelijkheid deze mijne op goede gronden steunende verklaring eene lasterlijke aantijging te noemen; wil men nog bewijzen: Op eene staats-school in Zeeland vond ik een gezang ter eere van den Verlosser op het bord, en er was eene schoolbibliotheek met werkjes van Gerdes, de Liefde en anderen.

In N.-Brabant kwam ^{uit de school} een kind van een Pr. commies te huis maakte het teeken des kruises, en vroeg aan zijn vader waarom zij ook niet naar de kerk gingen, waar alle godsdienstige menschen kwamen. De commies zocht en kreeg spoedige verplaatsing, en antwoordde op de vraag hem gedaan, waarom hij zich niet beklaagd had: „Ik durf nog al veel, maar dat durfde ik niet: want de eerste keer zou mijn huis in brand staan, de tweede keer zou ik van mijn leven niet zeker zijn.”

Op een dorp in Gelderland kwam de schoolopziener 's morgens te 9 uur de school binnen. Een jongen bad het schoolgebed waarin de uitdrukking voorkwam „Vergeef ons onze zonden om Jezus wil.” De schoolopziener maakte den meester opmerkzaam, dat dit gebed wel wat al te veel met de neutraliteit der school in strijd was. „Meent gij dat? mijnheer de schoolopziener,” antwoordde de onderwijzer, „ik geloof

't niet. Niemand der kinderen heeft bezwaar tegen dit gebed. „Jacob kom eens hier;” Jacob een joodje, treedt te voorschijn, en bidt evencens: „Vergeef ons onze zonden om Jezus wil.” Is het niet ergerlijk? Hebben wij hier geene tweede geval Mortara? Ouders, die op de neutraliteit der staatsschool vertrouwende, hun kinderen er heen zenden, dikwijls van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, hard arbeiden moeten, en daarom naar het onderwijs hunner kinderen weinig of geen onderzoek doen, zien hun kinderen denkbeelden ingeprent met hunne eigene in lijnrechten strijd.

Bij mijn voorstel al wederom, kunnen zulke treurige zaken niet voorkomen. Het staatsonderwijs kan dan werkelijk neutraal zijn.

4°. Algemeen wordt het toegestemd dat het onderwijs, zal het goed wezen, opvoedende kracht moeten hebben. Welnu wat zegt de commissie uit de Tweede Kamer voor een paar jaren aan den minister: „De opvoedende strekking van 't openbaar onderwijs is wegens zijn algemeen karakter, voor 't groot aantal kinderen, die geene andere gelegenheid voor hunne opleiding hebben, onvoldoende, indien de kerkgenootschappen voor de godsdienstige opleiding niet geregeld en voortdurend zorgen.”

Is het dan niet treurig, dat de bijbel voor zoo vele dui-zende kinderen op de school een gesloten boek moet blijven, is het niet treurig, dat het roemrijkste tijdvak uit onze vaderlandsche geschiedenis op de staatsschool óf voorbijgegaan óf chroniekmatig behandeld, óf verdraaid wordt. Menig meester heeft beleden, dat het onmogelijk is op de staatsschool dit gedeelte goed te behandelen zonder links of rechts aanstoot te geven. Menigeen blijft dan bij de Graven, of verhaalt de kinderen slechts uit den nieuwsten tijd. Op de jaarvergadering van het schoolverbond te Zwolle, hoorde ik een mees-

ter verklaren, dat hij blijde was, dat de natuurkunde ook onder de vakken van onderwijs opgenomen was. Bij vele andere vakken gevoelde men zich telkens als in een kooi: bij dit vak kon men zijne vleugelen zoo vrij uitslaan.

Hoeveel hebben wij bij mijn voorstel al wederom vooruit. En nu dacht ik nog slechts aan de kinderen, maar ik heb diep medelijden met zoo menigen nog godvreezenden onderwijzer aan de staatsschool. Over hetgeen hem het dierbaarst is, moet hij voortdurend zwijgen: is het te verwonderen, dat datgene waarover hij nimmer als met angst spreken kan, eindelijk voor hem zelve zijne kracht verliest, dat het meerendeel onzer onderwijzers in onze dagen modern wordt.

Ik zou nog over de neutraliteit der normaalscholen spreken kunnen; maar door het noemen van deze feiten zou ik misschien personen in ongelegenheid kunnen brengen, en dat doe ik liever niet.

Nog eene enkele zaak ten slotte. Vele schoolopzieners en onderwijzers klagen over de groote zuinigheid, ik zou bijna zeggen gierigheid der regeering, waar het onderwijs betreft. Zou de reden hiervan niet eensdeels hierin gezocht moeten worden, dat de regeering wel weet, dat alles wat op het onderwijs betrekking heeft, eene teedere snaar bij de vertegenwoordiging aanroert. Om allen strijd te vermijden wordt al zoo misschien niet dieper in de landszak gegrepen. Hoe heerlijk zou het wezen als de onderwijs-quaestie eens tot aller genoegen van de baan geschoven, als ze tot aller genoegen geschikt was.

Terwijl we nu tot ons leedwezen elke vergrootte staatsuitgave voor het onderwijs wel moeten bestrijden, omdat wij toch moeielijk tot onzen eigen ondergang kunnen medewerken, zouden wij dan met blijdschap ons voor elke uitgave voor het onderwijs verklaren; geene zou ons te groot zijn. Hoe menige school zou allerwege verrijzen, hoe menig on-

derwijzer, die nu een karig stuk broods eet, zou dan een goed, aan zijnen moeielijken arbeid geëvenredigd inkomen ontvangen. God geve, dat die dag spoedig aanbreke. ¹⁾

Zeis!

23 Juni 1874.

TH. H. NAHUIJS.

---

¹⁾ Het volgende woord van den Hees Kerdijk geeft mij moed: „Ik stel de algemeene deelname van het onderwijs boven alles: blijkt het, dat zij niet vereenigbaar is met de bestaande schoolwetgeving, welnu dan worde deze gewijzigd, maar de leerplichtigheid worde ingevoerd.”
